

El llenguatge juvenil a Barcelona i la seva representació als mitjans de comunicació

Katharina Wieland

Resum

"[...] los mass-media antes referidos (prensa, cómics, radio), en su doble modo de comunicación, oral y escrita, tienen de común un lenguaje especial en el que predominan giros coloquiales y voces subestándar [...]. El coloquio cotidiano de los jóvenes también se reviste de estas características. [...] Para hablar de las características de sus lenguajes [de los jóvenes], hemos de reflexionar, pues, fundamentalmente sobre el consumo cultural de los jóvenes y sobre sus prácticas de ocio". (Rodríguez González 2002b:23)

Els fenòmens culturals i, sobretot, la cultura dels mitjans de comunicació de masses, es reflecteixen en el comportament lingüístic. Això és vàlid especialment per al comportament lingüístic dels joves, ja que els mitjans de comunicació constitueixen el "multiplicador" per excel·lència de la difusió de les expressions pròpies del llenguatge juvenil. No obstant, no es pot afirmar que els mitjans de comunicació adopten per norma general expressions del llenguatge juvenil i que, d'aquesta manera, contribueixen essencialment a la seva difusió entre els joves i també a la seva adopció en la llengua estàndard. És interessant de veure en quins contextos les expressions del llenguatge juvenil apareixen en els mitjans de comunicació i si aquestes expressions es poden considerar realment com a pròpies del llenguatge juvenil. En aquests aspectes se centra l'estudi "Jugendsprache in Barcelona" ("El llenguatge juvenil a Barcelona", Wieland 2008), que es presenta aquí de manera resumida en català. L'estudi examina la manera de parlar de diversos adolescents de Barcelona i la contrasta amb la llengua dels programes de la televisió catalana preferits pels joves i de textos periodístics que tenen com a destinatari un grup juvenil.

Sumari

1. Introducció
2. L'ús que els adolescents fan de la llengua
3. Llenguatge juvenil – Cultura juvenil
4. Mitjans de comunicació i llenguatge juvenil
5. El corpus
6. Resum dels resultats
7. Bibliografia

1. Introducció

Gràcies a l'èxit de la normalització lingüística, gran part dels adolescents catalans disposen de competències en la llengua catalana que van des de bàsiques fins a molt bones. Això fa que com a mínim una part dels adolescents escullin també el català com a llengua de comunicació intragrupal i intergrupals.¹ Evidentment sovint es produeixen divergències i una composició una mica diferent del grup d'adolescents pot ser decisiva per a l'elecció de l'idioma. Així doncs, la qüestió que planteja l'estudi tampoc no és quan si els joves de Barcelona escullen el català com a llengua de la comunicació intragrupal i quan ho fan, sinó com són aquestes maneres de parlar dels joves, si és que es realitzen en català¹

Però en primer lloc cal fer unes quantes observacions sobre les competències lingüístiques dels adolescents analitzats i l'ús que fan de la llengua.

¹ Pel que fa a la comunicació dels adolescents, això passa molt més sovint en ciutats petites i zones rurals de Catalunya que no pas a Barcelona i rodalies. Tot i així, tal com constata Brake (1980), per exemple, els estils de parla juvenils normalment es generen a l'entorn urbà. A Catalunya això significa una concentració a l'àrea de Barcelona.

Per a fer l'estudi es van buscar a Barcelona informadors procedents de centres escolars de barris que tinguessin un alt percentatge de catalanoparlants. Així doncs, dues de les tres escoles són als barris de Sarrià-Sant Gervasi i Eixample. La tercera escola es troba al barri d'Horta-Guinardó, que té un elevat percentatge d'alumnes amb el castellà com a llengua materna. Per terme mitjà, la classe social amb una representació més forta entre els informadors era la classe mitjana.

2. L'ús que els adolescents fan de la llengua

No hi ha dubte que allà on la política lingüística aplicada fins ara a Catalunya ha tingut més bons resultats és en el grup comprès entre la infància i l'adolescència, ja que aquesta població més jove té un contacte diari amb el català a l'escola i en els mitjans de comunicació i es mou amb més o menys destresa en l'ús de la llengua. L'anàlisi de les dades estadístiques corresponents als informadors d'aquest estudi també mostra una situació molt positiva de la llengua catalana, tot i que cal tenir en compte que s'han seleccionat precisament aquests joves pel seu elevat ús del català. El 58,3% d'un total de 144 adolescents enquestats d'entre 13 i 19 anys d'edat declaren que parlen català amb el pare i la mare i el 18,7% parlen català amb un dels pares i castellà amb l'altre o barregen totes dues llengües. Quant a la comunicació amb els germans, les dades obtingudes són semblants. Quan se'ls ha preguntat sobre l'ús que fan de la llengua quan parlen amb els amics, el 66,7% dels adolescents han declarat que prefereixen utilitzar o que utilitzen gairebé exclusivament el català. Pel què fa a la seguretat lingüística dels joves, el català, amb un 49,3%, surt molt més mal parat del que es podria esperar tenint en compte l'ús de la llengua en l'àmbit familiar i amb els amics. Tot i així, un 33,3% dels joves afirmen que es poden expressar igual de bé en totes dues llengües. Quant a l'elecció de la llengua i a l'ús d'ambdues llengües en la vida diària, els informadors adolescents del corpus han adoptat una actitud relativament pragmàtica i no dogmàtica. La majoria d'ells es consideren bilingües i se senten còmodes en totes dues llengües.

3. Llenguatge juvenil – Cultura juvenil

De manera general, la cultura juvenil i les "subcultures" juvenils que se l'hi associen són considerades les principals responsables del llenguatge juvenil:

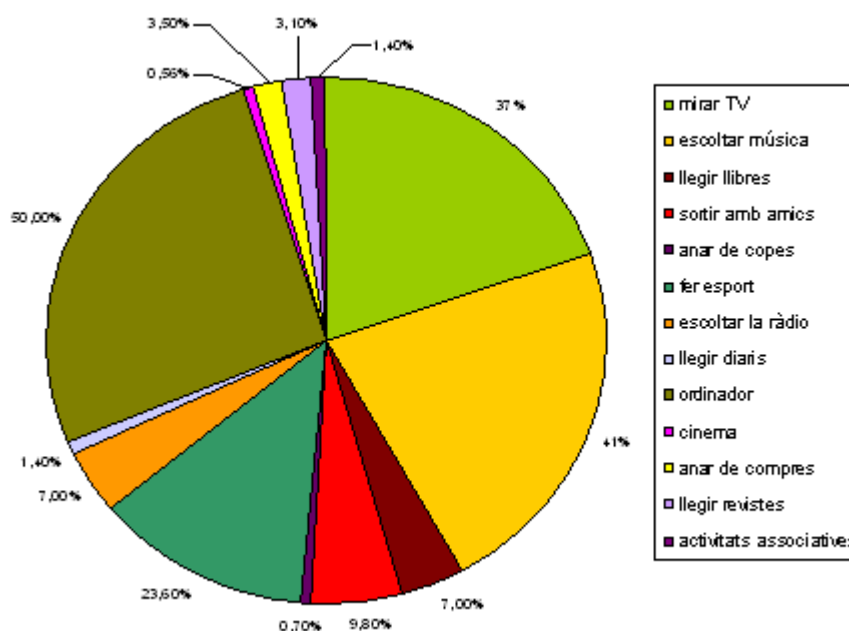
"En un sentido amplio, las culturas juveniles se refieren a la manera en que las experiencias sociales de los jóvenes son expresadas colectivamente mediante la construcción de estilos de vida distintivos, localizados fundamentalmente en el tiempo libre, o en espacios intersticiales de la vida institucional. En un sentido más restringido, definen la aparición de microsociedades juveniles, con grados significativos de autonomía respecto de las instituciones adultas, que se dotan de espacios y tiempos específicos, y que se configuran históricamente en los países occidentales tras la segunda guerra mundial, coincidiendo con grandes procesos de cambio social en el terreno económico, educativo, laboral e ideológico." (Feixa 1998:84)

El concepte de cultura juvenil pot semblar massa ampli per definir alguns aspectes de la manera de viure dels adolescents. En aquest sentit caldria parlar, doncs, d'estils de vida o de maneres de viure més o menys visibles dels adolescents. Ens referim, per exemple, a la preferència per determinats programes televisius, determinades modes en el vestir i determinades expressions lingüístiques, que poden ser característics d'un o de diversos grups juvenils, però que no necessàriament han d'equiparar-se amb una "subcultura".

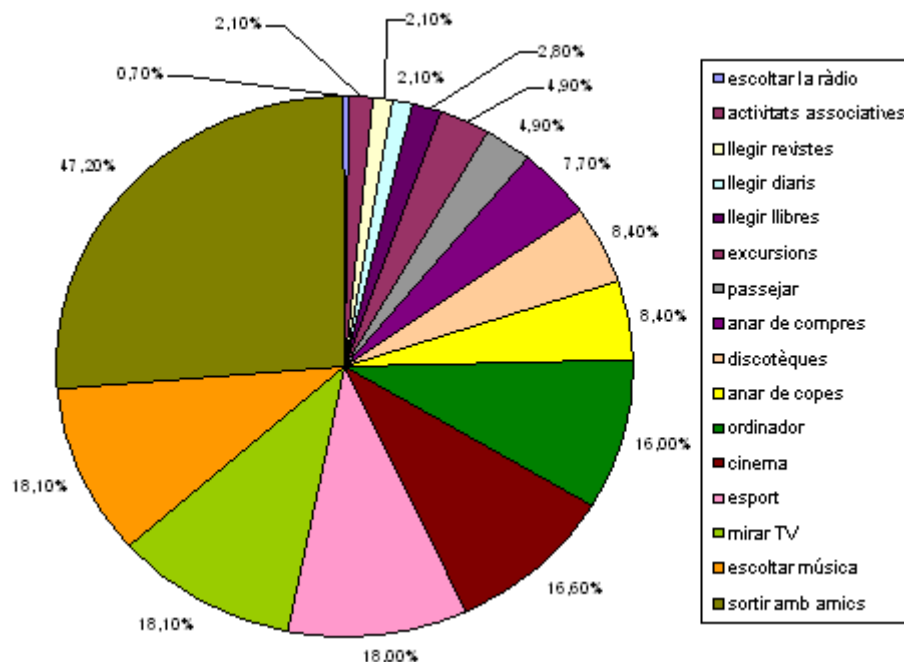
Per aquest motiu, abans de parlar amb els informadors d'aquest treball (144 adolescents) i d'enregistrar les converses, es va prendre nota dels seus estils de vida, especialment de la manera en què fan ús dels mitjans de comunicació audiovisuals i digitals (cf. Wieland 2006 a i b), mitjançant un qüestionari. A més a més de formular preguntes estadístiques referides a l'edat, el lloc de residència, la llengua materna i el bilingüisme, es va intentar sobretot determinar el comportament dels joves en el temps lliure. Els resultats van servir principalment per escollir els temes de les converses posteriors, però també per seleccionar els mitjans de comunicació electrònics i audiovisuals característics i preferits dels adolescents, especialment els programes televisius, i poder contrastar, d'aquesta manera, el "llenguatge juvenil" utilitzat en aquests programes amb el material autèntic procedent de les converses.

A partir dels resultats de l'enquesta es pot representar el comportament en el temps lliure dels adolescents enquestats per al corpus de la manera següent:

Gràfic 1: activitats de lleure dels adolescents (2003) els dies feiners
(segons dades pròpies)

Gràfic 2: activitats de lleure dels adolescents (2003) els caps de setmana
(Segons dades pròpies)

Els gràfics 1 i 2 mostren com prefereixen passar el temps lliure els adolescents d'entre 12 i 18 anys d'edat² (els quals van anomenar les dues ocupacions més importants i que practiquen més sovint). Si comparem els dies feiners i el cap de setmana, podem identificar diferències lògiques. El cap de setmana els joves tenen més temps lliure i, per tant, més

² Tal com fa la definició de les Nacions Unides (vegeu <http://www.un.org>), aquest estudi també estableix el límit d'edat als 19 anys. Aquesta edat representa un moment de canvi en la vida de molts joves catalans, ja que, en finalitzar l'escolarització després del batxillerat, es produeixen transformacions profundes (l'inici dels estudis universitaris o l'entrada en el món laboral, el trasllat consegüent i la coneixença de nous amics, etc.) que també poden tenir efecte sobre els costums lingüístics.

temps i oportunitats que durant els dies feiners per trobar-se amb els amics, per anar de botigues, a la discoteca o al cine.

Si comparem tots dos gràfics, podem observar que les activitats de lleure preferides dels adolescents són utilitzar l'ordinador (dies feiners 50%, cap de setmana 16%), mirar la televisió (dies feiners 37%, cap de setmana 18%), escoltar música (dies feiners 41%, cap de setmana 18,1%), fer esport (dies feiners 23,6%, cap de setmana 18%) i sortir amb els amics (dies feiners 9,8%, cap de setmana 47,2%).

En general es poden establir dos eixos en el comportament dels adolescents en el temps lliure: d'una banda, les relacions entre ells i, de l'altra, el consum de música i d'informació a casa. Aquestes dues línies principals – el comportament intergrupals dels adolescents i la seva actitud envers els mitjans de comunicació – són factors essencials de la manera de viure dels joves i caracteritzen l'ús que fan de la llengua. És per això que constitueixen el nucli d'aquest estudi.

Quan els adolescents parlen entre ells utilitzen el llenguatge juvenil, és a dir, allò que en la recerca lingüística en llengua alemanya (cf. Neuland 2003?, Augenstein 1998) s'anomena manera de parlar dels joves. Amb aquest concepte es vol indicar que el llenguatge juvenil no és tant una nova varietat, sinó que més aviat són aspectes de la llengua específics que varien d'un grup de joves a un altre. Això no obstant, sorprèn que molts elements sovint s'utilitzin de la mateixa manera en tots els grups, especialment a causa de l'àmplia difusió que en fan la ràdio i la televisió (cf. Baumann 2001:35). Així doncs, sense voler generalitzar, pot ser absolutament vàlid el que formula Augenstein:

"[...] [alguns] elements estilístics subculturals es comercialitzen i es difonen a través dels mitjans de comunicació de tal manera que es pot parlar perfectament d'un llenguatge juvenil comú" (1998:34).

L'afirmació d'Augenstein fa referència de nou al paper central que tenen els mitjans de comunicació a l'hora de generar i difondre el llenguatge juvenil.

4. Mitjans de comunicació i llenguatge juvenil

La televisió és considerada el multiplicador, i també el generador, per excel·lència del llenguatge juvenil. Si més no, en molts programes televisius, no només els adreçats als joves, es para especial atenció a les maneres d'expressar-se pròpies de la cultura juvenil amb els seus ostentosos codis expressius (Barruti 1990, Rodríguez Gonzalez 2002b). Però, en realitat, quina quantitat de llenguatge juvenil contenen els programes destinats als adolescents i als joves adults de la televisió catalana com ara Una altra cosa i Plats bruts?

Aquesta qüestió ens porta a un altre aspecte, sovint objecte de controvèrsia i de vegades polèmic, sobre la relació entre la llengua catalana dels mitjans de comunicació i la normativa lingüística. Per als receptors, la llengua dels mitjans de comunicació sempre és llengua parlada, tant si apareix en una forma d'emissió relativament espontània (tertúlies televisives, programes amb intervenció del públic) com en una forma no espontània (sèries, llargmetratges, pel·lícules de dibuixos animats, Telenotícies, etc.). Que el públic tingui la sensació que la llengua és fidel a la realitat depèn, entre d'altres factors, de la mesura normativa utilitzada per mesurar la realitat lingüística. No poques vegades els receptors d'un mitjà de comunicació tenen una reacció negativa i de rebuig envers l'estàndard lingüístic usat perquè els sembla ridícul, inadequat i artificial (cf. Sinner/Wieland i Reinke i Reinke/Ostiguy). En aquests casos, sovint es detecta un conflicte entre l'estàndard (escrit) i la realització oral, tal com es pot veure en el fragment següent extret d'una conversa mantinguda amb els responsables del Servei lingüístic de la Televisió Catalunya:³

AA: procurem tenir llengua viva/
col·loquial/
(..0,7) correcta/
evitem bastant els castellanismes amb amb
el guia del Súper Tres-
(..0,6) i la fem tan juvenil com podem\
(...)

³ Entrevista amb el cap del Servei lingüístic de Televisió Catalunya, A. Agulló, el 25 d'octubre de 2003.

Això no obstant, en els darrers anys es nota una tendència lleugerament diferent en les produccions televisives per a adolescents i joves adults. Sèries com *Plats bruts* – i ja abans la sèrie *Poble Nou* (cf. Paloma i Sanllehí 1999:84), tot i que en un grau notablement inferior – utilitzen un català menys recolzat en la normativa i més en la llengua col·loquial a l'hora de representar alguns personatges i, d'aquesta manera, assoleixen unes quotes d'audiència elevades i bons resultats comercials. Tot i així, fins al moment no existeix cap estudi general sobre la credibilitat i l'autenticitat lingüística en les sèries o en els moderadors. Continua sent problemàtica la falta d'una 'base' lingüística per a l'ús dels registres orals més autèntics en forma d'una normativa oral descriptiva del català.

5. El corpus

Es van enregistrar i analitzar segons el principi de l'observació participativa un total de 40 converses mantingudes per adolescents reunits en petits grups. Els grups estaven formats, com a terme mitjà, per tres joves que s'havien trobat voluntàriament, que es coneixien de feia temps i que, en general, passaven junts part del seu temps lliure. Per als joves, les converses constituïen una situació comunicativa sense compromís, en la qual podien actuar lliurement, sense haver de pensar que se'ls estava sotmetent a una evaluació.

El material per al corpus de la comunicació oral en els mitjans de comunicació prové sobretot de programes dels canals de televisió TV3 (*Una altra cosa*, *Jetlag*, *El cor de la ciutat*), Canal33 (manga i sèries de dibuixos animats, *Super 3*) i Flaix TV, enregistrats entre el 20 de març i el 10 d'abril de 2003. A més a més, es van incloure al corpus deu capítols de la sèrie *Plats Bruts* del 2001, ja que en la recollida de dades de les enquestes molts adolescents van esmentar aquesta sèrie.

6. Resum dels resultats

La manera de parlar dels adolescents representada en el corpus es troba en un camp de tensions. Els pols d'aquest camp són, d'una banda, la llengua i la cultura catalanes i, de l'altra, les formes d'expressió urbanes de la cultura juvenil i un entorn urbà que està més fortament hispanitzat que qualsevol altra regió del país. No és estrany, doncs, que, tot i que el corpus present és relativament petit, s'hi pugui definir una tendència: utilitzen més fenòmens de contacte castellans en l'ús diari de la llengua els adolescents que els programes dels mitjans de comunicació adreçats a ells.⁴

En els programes televisius enregistrats es nota un intent d'aproximar-se als fenòmens de la cultura juvenil. Però crida l'atenció l'absència d'alguns fenòmens habituals en el llenguatge juvenil, com per exemple l'ús dels marcadors discursius "vale" o "bueno". Aquests marcadors apareixen molt poques vegades en la llengua dels mitjans de comunicació o es fan servir expressament com a recurs estilístic; en canvi, l'ús dels marcadors és un dels trets més característics de la manera de parlar dels joves informadors. Els mitjans de comunicació de masses es troben en un conflicte pel què fa a l'ús dels marcadors pragmàtics. Com que molts autors y també la gramàtica normativa consideren els lexemes com "bueno" no només castellanismes, sinó també – amb una connotació negativa – errors que cal evitar, els Serveis lingüístics dels canals de televisió es veuen obligats a no utilitzar-los si volen estar a l'altura del seu estatus de "garants de la llengua"(cf. Bassols et al. 1997).

L'ús dels castellanismes posa de manifest que els mitjans de comunicació es distancien inconscientment del llenguatge juvenil. Eviten determinats elements no perquè siguin propis del llenguatge juvenil ja que en els programes seleccionats per a aquest treball la proximitat al llenguatge dels joves representa un factor positiu i que contribueix a l'èxit del programa, sino perquè difereixen de la norma lingüística. Però la valoració que els lingüistes dels canals consultats fan dels seus propis programes per a joves quant a la proximitat al llenguatge juvenil s'allunya, en alguns àmbits, de la realitat. Això passa sobretot quan els elements del llenguatge juvenil coincideixen amb 'autèntics' o presumptes castellanismes. S'eviten apel·lant a la puresa lingüística (cf. Salvanyà 2003:28). Fins i tot en programes que es basen

⁴ A diferència del que es tem en moltes llengües, un cop analitzat el corpus, no es pot parlar d'una presència poc natural d'anglicismes en el llenguatge juvenil català. Més aviat hi ha un desequilibri entre les dues parts del corpus: els mitjans de comunicació de masses, com a força lingüística innovadora, utilitzen molts anglicismes i, en canvi, els adolescents es mostren més aviat reservats envers els nous termes procedents de l'anglès.

en una llengua espontània i no planificada, com Una altra cosa, apareixen relativament pocs fenòmens del llenguatge juvenil i també menys fenòmens de contacte de llengües dels que sovint se suposen.

En els exemples esmentats es fa palès el conflicte entre la norma i la creació individual de la llengua i entre el castellà i el català. Per als joves, quan es comuniquen entre ells, aquest conflicte és relativament poc important. Utilitzen de manera natural els elements que divergeixen de la norma i no paren gaire atenció als manlleus castellans. La manera de parlar dels joves informadors catalans es troba en un camp de tensions entre el desig permanent de saltar-se les normes i la necessitat d'utilitzar aquestes normes per fer més fluïda la comunicació. Tot i així, el bilingüisme constitueix un component interessant. El fet que els joves se saltin les normes lingüístiques manlleuant elements castellans no impedeix la comunicació, encara que la presència d'aquests elements en el català sigui molt forta. La intel·ligibilitat per a tots els participants bilingües de la conversa, com ho són els informadors del corpus, queda garantida en tot moment. Així doncs, els adolescents tenen una llibertat comunicativa que fa que, en l'àmbit purament lingüístic – i no en el polític o cultural –, el camp de tensions esmentat representi per a ells una font d'ampliació de les possibilitats lingüístiques.

L'ús descurat que els adolescents fan de la llengua sovint encara es considera com a "decadència de la llengua" i, mesurant-ho en relació a la norma, es valora de manera negativa. Si ens referim sobretot a la norma per a la llengua escrita, és evident que se'n produiran divergències. I, a la inversa, els adolescents també s'allunyen inconscientment del llenguatge juvenil dels mitjans de comunicació de masses.

Però, per això mateix, els mitjans de comunicació dels joves s'enfronten a unes tensions reals i, en part, problemàtiques: tal com s'ha explicat, se senten compromesos tant amb el públic com amb la cura de la llengua. Ara més que mai se'ls planteja la tasca de trobar una forma d'expressió lingüística que satisfaci diverses exigències: d'una banda, ha d'obeir els principis de la política lingüística però, de l'altra, ha de reflectir l'ús que fan de la llengua els parlants adolescents. Aspectes essencials per a una subsistència 'normal' del català no són només la influència i l'efecte indiscutiblement important que tenen els mitjans de comunicació sobre els joves pel que fa a la cura de la llengua en els àmbits marcats per les formes de parlar informals. Resulta igual d'important l'orientació dels mitjans de comunicació a les transformacions lingüístiques que es produeixen precisament en aquests àmbits. S'hauria de procurar trobar una norma per al llenguatge juvenil, sobretot oral i – en un següent pas – de la llengua general, que respecti la realitat lingüística dels adolescents – i, per tant, també dels adults que seran posteriorment – i que s'accepti com a font d'innovació i de creativitat lingüístiques.

7) Bibliografia

- AUGENSTEIN, SUSANNE. *Funktionen von Jugendsprache*. Tübingen. Niemeyer, 1998.
- BARRUTI, MILA (ed.). *El món dels joves a Barcelona. Imatges i estils juvenils*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona., 1990.
- BASSOLS, MARGARIDA et al. (ed.). *La llengua de TV3. Barcelona*. Editorial Empúries, 1997.
- Baumann, Petra: *Das Cheli heute. Untersuchungen zur Jugendsprache in Madrid*. Wien: Editions Praesens, 2001.
- BRAKE, MIKE. *The sociology of youth culture and youth subcultures*. London: Routledge & Keagan, 1980.
- FEIXA, CARLES. *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona: Ariel, 1998.
- NEULAND, EVA (ed.). *Jugendsprache – Jugendliteratur – Jugendkultur*. Frankfurt a. M.: Peter Lang, 2003a.
- NEULAND, EVA (ed.). *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit*. Frankfurt a. M.: Peter Lang., 2003b.

PALOMA I SANLLEHÍ, D.: "De la llengua catalana a les sèries de televisió". Anàlisi [Barcelona] (1999), núm 23, p. 73-92.

REINKE, KRISTIN. *Sprachnorm und Sprachqualität im frankophonen Fernsehen von Québec. Untersuchung anhand phonologischer und morphologischer Variablen*. Tübingen: Niemeyer, 2004.

REINKE, KRISTIN/OSTIGUY, LUC. "La concurrence des normes au Québec, dans les médias, à l'école et dans les dictionnaires". Carsten Sinner (ed.): Normen und Normkonflikte in der Romania. München: Peniope, 2005, p. 197-211.

RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, FÉLIX (ed.). *Comunicación y cultura juvenil*. Barcelona: Editorial Ariel, 2002.

SALVANYÀ, J.: "L'argot i els mitjans de comunicació del Grup Flaix". Llengua i ús. Revista tècnica de política lingüística [Barcelona] (2003), núm 27, p. 26-28.

SINNER, CARSTEN/WIELAND, KATHARINA. "El catalán hablado y problemas de la normalización de la lengua catalana: avances y obstáculos en la normalización". Kirsten Süselbeck/Ulrike Mühschlegel/Peter Masson (eds.): Lengua, Nación e Identidad. La regulación del plurilingüismo en España y América Latina. Madrid/Frankfurt: Iberoamericana/Vervuert, 2008, p. 131-164.

WIELAND, KATHARINA. "Jugendbilder in der katalanischen Mediensprache –Medienbilder in der katalanischen Jugendsprache. Eine Analyse wechselseitiger Abhängigkeit". Christa Dürscheid/Jürgen Spitzmüller (ed.): Perspektiven der Jugendsprachforschung/Trends and Developments in Youth Language Research. Frankfurt: Lang, 2006a, p. 403-426.

WIELAND, KATHARINA "Bidirektionale Grenzüberschreitungen – Jugendsprache in modernen Kommunikationsmedien zwischen Katalanisch und Spanisch". Thorsten, König et al. (ed.): Rand-Betrachtungen. Bonn: Romanistischer Verlag, 2006b, p.133-147.

Katharina Wieland

Humboldt-Universität zu Berlin

katharina.wieland@rz.hu-berlin.de